

Mr Ljiljana Lj. Bulatović

Dr Goran Bulatović

Dr Olja Arsenijević

Fakultet za menadžment ISBN 978-86-7372-148-4, 17 (2012), p.205-225
Novi Sad

UDK: 371.95

Stručni rad

ETIČKE IMPLIKACIJE NAPREDNOG UČENJA PUTEM DIGITALNIH MEDIJA¹

Apstrakt: Procesi digitalne globalizacije i medijske konkurencije odvijaju se paralelno, a glad za informacijama je sve veća. Daroviti korisnik medijskih poruka u tom procesu aktivno učestvuje, kreira medijske sadržaje, analizira ih, tumači i evaluiru. Ne pristaje da bude pasivni posmatrač nego stvara nove veze i odnose, daje novu vrednost i značenje starim medijskim sadržajima, stiče i deli znanje. Nove tehnologije, dvosmerni način komunikacije i dostupnost različitih materijala za učenje, usmerenost ka ličnim interesovanjima i afinitetima, čine prirodno okruženje za učenje nadarenih. Konvergencija, pre svega televizijske, tehnologije, komunikacije i interneta za darovitog korisnika medijskih sadržaja stvorila je nov prostor izražavanja u kojem se aktivna i kreativna participacija podrazumevaju. Na osnovu dosadašnjih istraživanja nadarenosti i inteligencije, čini se da su novi, digitalni mediji mnogo prirodnije okruženje za učenje nadarenih i onih sa izraženom etičkom svešću. U procesu učenja i formiranja etičkih normi, darovita deca sve više napuštaju, gotovo se suprotstavljaju tradicionalnim medijima koji su jednosmernom komunikacijom čitave generacije mladih tretirale kao armije nemih konzumenata. U okruženju digitalnih, interaktivnih medija, oni stasavaju u darovite aktiviste, kreativce i graditelje učećih i drugih društvenih mreža. Prvo, zahvaljujući medijima, tehnologijama koje ih prate i darovitima koji su u tom novom okruženju, pronašli svoju šansu za komunikaciju, učenje, deljenje znanja. Drugo, zahvaljujući tome što markeri moralnih vrlina: kredibilitet, integritet i civilizovanost – dobijaju pun kapacitet, na nov način, upravo u simbiozi koja nastaje između novih medija i darovitih korisnika. U novim virtuelnim društvenim zajednicama, njihovi daroviti učesnici grade i nove društvene i etičke vrednosti. U ovom procesu do izražaja dolaze karakteristike unutrašnje obaveznosti morala koje prepoznajemo kod darovite dece, kao što su: bezuslovnost, osećaj za dobro, moralno osećanje, trenutnost, autonomnost, griza savesti kao sankcija. Daroviti ne uče zbog toga da bi sticali bogatstvo i novac, nego da zadovolje svoju glad za znanjem. Dobro kao vrhovna moralna vrednost, za darovite se povezuje sa sadržajem i primenom znanja – učestvovanje u procesu učenja, deljenje i primena znanja, sami po sebi predstavljaju dobro. Savremene medijske tehnologije su tu nesebične i omogućavaju bezgranično sticanje znanja, kroz učenje i deljenje znanja na učećim mrežama. Konektivizam, kao teorija života, učenja, rada i ponašanja darovitih u virtuelnim učećim zajednicama, podrazumeva međusobno poštovanje i etiku, otvorenost za različitosti, toleranciju drugog i drugačijeg.

¹ Rad je rezultat istraživanja na projektu br. 47020: "Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene", finansira Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: darovitost, moral, učeće mreže, konektivizam, digitalni mediji.

Uvod

Jedna od linija koju su naučnici, koji se bave etikom i moralnim postupcima, pokušali da utvrde jeste linija koja povezuje individualnu inteligenciju i moralne postupke. Savremeni tokovi, pre svih - tehnološki, informacioni, komunikacioni, učinili su da se o inteligenciji, a potom i etici govori kao o složenom skupu čitavog niza karakteristika, koje svojom simbiozom i opštim prožimanjem, kod darovitog pojedinca razvijaju sposobnost povezivanja činjenica u novo znanje, razvijaju veštine tumačenja tih znanja i konačno veštine upotrebe novih znanja i njihovog plasiranja na tržištu. Uloga savremenih medija, odnosno informaciono komunikacionih tehnologija na koje se danas daroviti oslanjaju i kojima suvereno vladaju, u opisanom lancu je višestruka.

Na osnovu dosadašnjih istraživanja nadarenosti i inteligencije, čini se da su novi, digitalni mediji mnogo prirodnije okruženje za učenje nadarenih i onih sa izraženom etičkom svešću. U procesu učenja i formiranja etičkih normi darovita deca sve više napuštaju, gotovo se suprotstavljaju tradicionalnim medijima koji su jednosmernom komunikacijom čitave generacije mladih tretirale kao armije nemih konzumenata. U okruženju digitalnih, interaktivnih medija, oni stasavaju u darovite aktiviste, kreativce i graditelje učećih i drugih društvenih mreža. Stanje moralne panike, kada umesto da postavljamo pitanja, pretpostavljamo odgovore, čini se da je iza nas. Prvo, zahvaljujući medijima, tehnologijama koje ih prate i darovitima koji su u tom novom okruženju, pronašli svoju šansu za komunikaciju, učenje, deljenje znanja. Drugo, zahvaljujući tome što markeri moralnih vrlina (Dej, 2005): kredibilitet, integritet i civilizovanost – dobijaju pun kapacitet, na nov način, upravo u simbiozi koja nastaje između novih medija i darovitih korisnika. U novim virtuelnim društvenim zajednicama, njihovi daroviti učesnici grade i nove društvene i etičke vrednosti. Sada je važno: biti prisutan, biti aktivan, ostati na mreži, uzimati znanje, graditi novo znanje, osvojiti kapacitet za deljenje znanja. To je moguće ako su učesnici izgradili sopstveni i ispoštovali kredibilitet, civilizovanost i integritet ostalih učesnika na mreži. Dakle, ako su osnovni moralni markeri našli svoj kapacitet u novim okolnostima društvene mreže.

Kao sistem pravila ponašanja, moral se zasniva na

normama o dobru i zlu, a ispoljava se kroz vrednosno procenjivanje ljudskih postupaka - Koje je ponašanje dostojno čoveka a koje mu ne priliči? Šta je dobro, a šta je zlo...? Vrednosti su koncepcije, kriterijumi i verovanja o poželjnim ciljevima ljudske egzistencije, načinima ponašanja ljudi i društvenim odnosima. Vrednosti se menjaju tokom istorije. Stoga smatramo da je večito pitanje: „Da li se vrlina stiće učenjem ili upražnjavanjem, odnosno je li prirodom ili na neki drugi način čoveku data?“ (Miočinović 2004), danas uveliko aktuelizovano uticajem savremenih medija i medijskih tehnologija na učenje i razvoj svakog pojedinca, ali i kroz pitanja koja pojedinac postavlja o medijima i o svojoj ulozi u medijski kreiranoj stvarnosti u kojoj se razvija i živi. Moralno vaspitanje odvija se na svakom koraku i prožima odnos nastavnik – učenik, roditelj – dete, društvo – građanin, a kada je reč o darovitoj deci, danas više nego ikada pre, i odnos novi mediji – korisnici medijskih sadržaja. Brojna su istraživanja koja pokazuju da je inteligencija povezana sa moralnim razvojem. Neslaganja između naučnika nastaju kada se postavi pitanje – kakav je uticaj inteligencije na moralno ponašanje, odnosno da li visoka inteligencija automatski podrazumeva i obezbeđuje i visoko moralno rasuđivanje? „Kognitivisti smatraju da se u osnovi moralnog razvoja nalaze procesi transformacije i restrukturisanja. Smatraju da moralni razvoj obuhvata napredovanje kroz nepromenljivi redosled stadijuma moralnog rasuđivanja koji su nezavisni od kulture. Moralno rasuđivanje odražava način na koji jedinka osmišljava svet, kako poima pravila i norme koje upravljaju ponašanjem. Razvoj označava promenu, a ne akumulaciju i ne sastoji se u tome što osoba stiće veći broj pravila i dužnosti, nego u tome što bolje razume funkciju pravila i normi, uzimajući u obzir više situacionih faktora i više različitih viđenja istog moralnog problema. Napredak i razvoj ogledaju se u sve većoj diferencijaciji i integraciji tih faktora i perspektiva. Moralne norme i načela strukturiraju se tokom interakcije deteta sa socijalnom sredinom“ (Miočinović 2004).

Veza između nadarenosti i moralnosti kroz teorijski diskurs

Zajedničko bazičnim teorijama, koje su uspostavile vezu između različitih vrsta inteligencije i etičnosti, je to da ili ukazuju na snažnije moralne karaktere višestruko inteligentnije dece, ili ukazuju na to da je moralnost više stvar intuicije, a ima i onih koji takvu vezu pokušavaju da ospore. Teoriju o višestrukoj ljudskoj

inteligenciji, koja inteligenciju definiše kao zbir proračunskih kapaciteta koje pojedinci koriste kako bi rešili probleme i kreirali proizvode važne za društvo u kojem žive (Gardner 1983, 1999, 2006a; Gardner 1996a), zastupa grupa autora koje predstavljaju D.Ambrose i T.Cross (2009). Oni svoju teoriju vezuju za niz koji, po njihovom mišljenju, predstavlja samu osnovu svih složenih kognitivnih kapaciteta: lingvistički, logičko-matematički, prostorni, muzički, telesno-kinetički, naturalistički, interpersonalni i intrapersonalni uključujući i moralno procenjivanje. Govore, zapravo, o logičko – matematičkim i u čitav niz razloženim umetničko - komunikacionim veštinama, koje prepoznaju kao različite kapacitete svakog pojedinca. Teorija višestruke inteligencije zamišlja inteligenciju kao kombinaciju verovatno naslednih potencijala i veština, koji mogu biti oslobođeni i poboljšani odgovarajućim iskustvom.

Posebna je grupa naučnika koja smatra da se pojedinci rađaju sa “univerzalnom moralnom gramatikom” koja uokviruje njihovu koncepciju moralnosti kroz sazrevanje: od detinjstva, preko adolescencije, do zrelosti. Ovoj grupi pripadaju Kohlberg, Green (2001), Haidt (2001), Hauser (2006) i oni smatraju da je moralnost više intuitivna. Po Kolbergu, deci je potrebno obezbediti što raznovrsnija iskustva i što više društvene interakcije, jer se tada razvija šest važnih uslova za razvoj moralnog mišljenja (Miočinović 2004): učestvovanje u situacijama u kojima se ohrabruje gledanje na stvari sa tuđeg stanovišta (ohrabruje se empatija prema drugim ljudima); podsticanje logičkog mišljenja, kao što je racionalno argumentovanje i razmatranje mogućnosti; odgovorno donošenje moralnih odluka i njihovo sprovođenje u delo; rasprave o pravičnosti i izlaganje moralnim nesuglasicama i protivurečnostima, kako bi osoba postala svesna nedoslednosti svog rezonovanja; izlaganje mišljenju sa višeg stadijuma u odnosu na onaj na kojem se osoba nalazi – na taj način se nudi nova moralna struktura i uspostavlja novi nivo ravnoteže; učestvovanje u pravednoj društvenoj sredini u kojoj svakodnevne međusobne odnose karakteriše uzajamno poštovanje i pravičnost.

Velika je grupa naučnika koja smatra da su inteligencija i moralno ponašanje u tesnoj vezi. Lewis Terman (1925), jedan od utemeljivača testova inteligencije, tvrdio je da deca sa visokom inteligencijom imaju i snažnije moralne karaktere. Hollingworth (1942) ovoj tvrdnji dodaje i to da deca sa inteligencijom većom od 180, pridaju veću pažnju moralnim pitanjima. Slično njima tvrde i Lovecky (1992), Roeper (2003) i Silverman (1994), koji kažu da

intelektualno nadareni pojedinci pokazuju veću brigu za sopstvene potrebe i osećanja, ali i za potrebe i osećanja drugih. Objašnjavajući pretpostavljenu vezu između inteligencije i moralnosti, Clark i Hankins (1985), između ostalog, navode da su nadarene osobe sklonije čitanju novina i da su više usmerene na lokalne i svetske događaje koji imaju jasne ili skrivene etičke implikacije. Mendaglio (1995) dodaje da nadarene osobe pokazuju superiorniju sposobnost da zauzmu stav nego ostali.

Na osnovu svojih istraživanja, S. Oliner i P. Oliner (1988), kao i Colby i Damon (1992), tvrde da primeri moralnih postupaka pojedinaca kojima su se bavili, nisu posledica izražene veštine moralnog promišljanja. Oni veze između nadarenosti i moralnosti dovede u pitanje, držeći se stanovišta da sofisticirane veštine moralnog rezonovanja nisu nužno u korelaciji sa prodruštenim ponašanjem.

Kao veoma važne za uspostavljanje razvoja etičnosti smatramo međupersonalnu i logičko – matematičku inteligenciju. Međupersonalna inteligencija podrazumeva sposobnost razmatranja misli, osećanja, verovanja i stavova drugih ljudi, njihovih potreba, navika i mogućnosti. Ova sposobnost je od izuzetnog značaja za tretiranje drugih ljudi sa poštovanjem, za razvoj razumevanja i poštovanja različitosti, tj. za razvijanje i jačanje osnovnih moralnih markera: kredibilitet, integritet, civilizovanost (Dej, 2005). Logičko-matematička inteligencija omogućava pojedincima da prave proračune i da razmatraju apstraktne probleme. Od vitalnog je značaja za razvoj apstraktnih sposobnosti razmatranja etičkih odgovornosti aktera u događaju ili postupku i to u odnosu na njegovu ulogu. Obe vrste inteligencije su posebno značajne za decu i mlade koji sebe shvataju prevashodno kao individue, posmatraju sebe kroz uloge u neposrednom okruženju (sin/ćerka, učenik ...), a tek onda kao pripadnike društva ili građane.

Učenje u digitalnom dobu

Digitalno-informatičko doba vezujemo za sajber prostor, virtuelnu realnost i digitalnu informaciju i umetnost. U svetu se, praktično, istovremeno i na svakom mestu odvija proces digitalizacije medijskog prostora – čime je Makluanova sintagma „globalno selo” dobila još jednu dimenziju. Osim što se svet medija ujedinjuje kroz prizmu digitalnog, ujedinjuje se i potrebom osvajanja nove paradigme pismenosti. Ona bi, posmatrano iz ugla etike, novim generacijama potpuno oslonjenim na digitalne

tehnologije, a naročito darovitima, trebalo da otvori put sigurnijeg koračanja kroz svet tradicionalnih medija pozicioniranih i usklađenih sa zahtevima koje su pred njih postavile nove informaciono – komunikacione tehnologije, kao i kroz virtuelni svet društvenih mreža i multimedijalnih sadržaja u tradicionalnim i modernim medijima. Paralelno se odvijaju procesi digitalne globalizacije i medijske konkurencije, glad za informacijama je sve veća. Daroviti korisnik medijskih poruka u tom procesu aktivno učestvuje, kreira medijske sadržaje, analizira ih, tumači i evaluira. Ne pristaje da bude pasivni posmatrač nego stvara nove veze i odnose, daje novu vrednost i značenje starim medijskim sadržajima, stiče i deli znanje. Konvergencija pre svega televizijske tehnologije, komunikacije i interneta za darovitog korisnika medijskih sadržaja stvorila je nov izazov, odnosno prostor izražavanja u kojem se aktivna i kreativna participacija podrazumevaju. U tom smislu, povezivanje znanja, konektivizam, rukovodi se razumevanjem da se sada odluke zasnivaju na osnovama koje se sve brže menjaju. Činjenica da nove informacije dobijamo, praktično, neprekidno, upućuje na to da je od vitalnog značaja sposobnost stvaranja razlika između bitnih i nebitnih informacija. Suštinski, najvažnija je sposobnost prepoznavanja trenutka kada nova informacija menja okruženje utemeljeno na odlukama od juče.

Eksplozija informacija koja se dešava poslednjih decenija predstavlja najveći izazov oblasti formalnog obrazovanja, te je danas mnogo važnije da deca znaju kako da pronađu ono što im je potrebno da znaju, u trenutku kada im je to potrebno. Potreban im je viši nivo veštine promišljanja kako bi bili u stanju da analiziraju i procenjuju da li su informacije koje su pronašli korisne za ono što su želeli da saznaju. Savremena multimedijalna kultura omogućava gotovo bezgranične resurse za učenje: od toga kako da identifikujemo "tačku gledišta" tako što ćemo da istražimo kako uglovi snimanja kamere utiču na našu percepciju onoga što se snima, do toga da budemo sposobni da odredimo da li je informacija na internetu lažna ili nije. Multimedijalna kultura, podržana informaciono komunikacionom ekspanzijom, sa jedne strane je doživljena kao jedan od kreatora negativnog ponašanja deteta, a sa druge strane kao inspiracija, dobar resurs, nepregledno polje mogućnosti za darovitu decu. Nema dileme da je kurikulum, predavanja i aktivnosti u učionici potrebno oblikovati tako da učenike angažuju na rešavanju problema, da postavljaju pitanja koja vode do rešenja, da sami otkrivaju rešenja i da ih uklapaju u

nove kontekste. Naime, novi trendovi savremenog učenja ukazuju na to da će se učenici tokom života kretati u različitim i često ničim povezanim poljima učenja i delovanja, da neformalno učenje postaje sve značajniji aspekt našeg učećeg iskustva. U tom ambijentu darovita deca nalaze mesto za sebe. Za njih se učenje već sada dešava na različite načine – preko obrazovnog sistema i institucija ali i preko medija, preko zajednica prakse, putem ličnih mreža i kroz obavljanje poslova i zadataka koji su ih pratili. Za darovitu decu učenje jeste kontinuirani proces koji traje čitav život. Moderna tehnologija je njihov novi alat koji nekada određuje, a češće oblikuje nova znanja i razmišljanja. Organizacije i pojedinci jesu učeći organizmi, a procesi koji su ranije obrađivani u teorijama o učenju (posebno kognitivna obrada podataka), sada se mogu učitati ili biti podržani tehnologijom. Znati kako (know-how) i znati šta (know-what) zamenjeno je sa znati gde (know-where), što znači - razumeti gde pronaći potrebno znanje.

Ukratko, neophodno je obrazovanje za savremene medije i tehnologije koje ih prate, za razumevanje uticaja koji oni združeno imaju na decu – posebno onu darovitu, koja vole izazove i koja su aktivno usmerena na medije i njihove resurse. Oni ih koriste, ali i razvijaju ličnom participacijom u njima. Oni ne prihvataju jednosmernu komunikaciju, razvijaju se kroz dijalog sa medijima i okruženjem posredstvom medija, veruju u pluralizam mišljenja, posebnosti i individualnosti pojedinca - podržavaju i pozdravljaju demokratiju i demokratsko obrazovanje. Demokratska participacija darovitim učenicima omogućava da razviju veštine potrebne za kritičko razmišljanje i aktivno građansko učešće u javnoj sferi. Takvo razumevanje procesa obrazovanja omogućava sticanje celovitog iskustva (kognitivne, afektivne i vaspitne veštine i vrednosti) i promenu pasivnog odnosa prema sebi i svetlu, u aktivni. Kognitivne sposobnosti u velikoj su meri zavisne od struktura znanja koje konstrukciji značenja pokušavaju da osiguraju bogat kontekst razumevanja. Daroviti učenici polaze od vlastitih iskustava, identifikuju i dešifruju kodove popularne kulture i uspostavljaju odnos prema masovnoj kulturi. To je ujedno kolektivno iskustvo učenja, istraživanje i rešavanje zajedničkih problema. Praktično, radi se o zasnivanju medijske pedagogije, koja će, između ostalog, biti i u funkciji propitivanja moralnog razvoja i moralnog ponašanja savremenih medija i njihovih korisnika.

Razloga za ovakvo razmišljanje je više. Medijska pedagogija uključuje građane u medije kao ravnopravne činioce

procesa komunikacije. Medijska pedagogija podrazumeva medijske proizvodne aktivnosti i projekte, njihovo poznavanje, analiziranje i evaluaciju. Suština medijske pedagogije je u neophodnosti istraživanja prirode i uticaja medija i medijskih poruka na kulturu, moral, razvoj i uopšte društvenu interakciju pojedinaca i grupa. Ona istražuje sisteme koji omogućavaju porukama da se pojave u "normalnom" obliku, bez manjka ili viška u medijskom sadržaju. Medije i njihove korisnike ispituje iz višestrukih pozicija, jer je tek tada moguće govoriti o poznavanju i razumevanju njihove suštine. Medijska pedagogija zapravo govori: "Gledajte pažljivo, mislite kritički, ponašajte se etički". Uspostavlja se komunikacija koja je važnija od konačnog proizvoda, jer participativne komunikacione veštine uključuju svesnost i podizanje nivoa učenikovog postojećeg znanja, kao i njegov lični etički razvoj (Erjavec, Volčič, 2002). Takav ambijent je pravi izbor za darovitu decu. Stoga, ako želimo da generacije koje rastu uz moderne medije, učimo veštinama, znanjima i vrednostima koje će doprineti njihovom suštinskom učešću u demokratskom životu, moramo ih razumeti i zajednički sa njima oblikovati modernu pedagogiju i školske programe koji će pratiti njihove potrebe. Ukoliko to ne učinimo zajedno, daroviti učenici će programe oblikovati sami jer im to omogućava savremena tehnologija. Objekat obrazovanja postaće subjekat.

Napred iskazano upućuje na to koliko je važno da prepoznamo modernu tehnologiju i nove medije kao priliku za uspostavljanje veza sa učećim mrežama. Kada uspemo u tome i postojeće teorije učenja smo pomerili ka digitalnom dobu. Da bismo funkcionisali u novom učećem okruženju, više se ne možemo oslanjati samo na naše iskustvo i na već usvojena znanja. Umrežavanje znanja, razvijanje međuodnosa i veza, korišćenje mogućnosti koje pružaju digitalne platforme u sferi skladištenja, čuvanja i prenošenja znanja – zapravo radi u korist stvaranja i razvoja naših kompetencija. Kompetencije se deriviraju i razvijaju iz formiranja veza. Karel Stephenson o tome kaže: "Iskustvo je dugo bilo shvatano kao najbolji učitelj znanja. Budući da mi ne možemo iskusiti sve, iskustva drugih ljudi, a time i drugi ljudi, postaju surogat znanja. „Svoje znanje čuvam u svojim prijateljima - aksiom je za sakupljanje znanja kroz sakupljanje ljudi” (Stephenson, 2009). Teorija konektivizma kao savremeni odgovor na novo i potpuno nepredvidivo virtuelno društveno okruženje, takođe smatra da je suština informacija njihovo deljenje, a zadržavanje informacija, u novom učećem okruženju, smatra se asocijalnim i nemoralnim ponašanjem.

Za razliku od konstruktivizma, koji smatra da učenici pokušavaju da podstiču razumevanje obavljajući smislene zadatke, teorija haosa smatra da smisao i značenja postoje a da je na učeniku da prepozna skrivene putanje i modele koji do njih vode. Stoga su stvaranje smisla od postojećih informacija i formiranje posebnih, specijalizovanih zajednica, veoma važne aktivnosti u procesu učenja koje darovite učenike motivišu. Za radnike znanja haos je nova realnost. ScienceWeek (2004) citirao je Nigel Calderovu definiciju u kojoj kaže da je haos “kriptovani oblik reda (poretka)”. Haos predstavlja potpuni slom predvidljivosti, evidentiran je u komplikovanim aranžmanima koji se u osnovi opiru uspostavljanju reda. Ako se osnovni uslovi koriste za menjanje odluka, one više neće biti valjane kao u vreme kada su donete prvi put. Prema tome, u novom učećem okruženju, sposobnost prepoznavanja i prilagođavanja obrascu promene, jeste ključ uspešnog rešavanja zadataka.

Darovitost i povezivanje znanja u digitalnom dobu

Samoorganizovanje kao važan proces u savremenoj ekonomiji znanja, i kao deo modernog učećeg okruženja, oslanja se na međusobno povezivanje korisnika, ili na konektivizam. Zapravo, radi se o integraciji principa koji se javljaju u teoriji haosa, mrežama i teorijama kompleksnosti i samoorganizovanja. Učenje postaje proces koji se dešava u maglovitom okruženju pomeranja suštinskih elemenata i vrednosti. Ono više nije u potpunosti pod kontrolom pojedinca. Učenje (definisano kao delotvorno znanje), može da se dešava i van nas (u organizacijama ili bazama podataka), usmereno na povezivanje kompleta specijalizovanih informacija, ali i na konekcije koje omogućavaju proširenje znanja. Darovita deca osećaju taj ambijent kao prirodan. Za njih je izazov sam postupak povezivanja informacija u novo znanje, a konekcije koje omogućavaju novi mediji u smislu proširenja znanja, u funkciji su tog izazova. Prosta količina informacija kojima trenutno raspolazu za darovitu decu nije od presudnog značaja. Iz tog razloga, u globalnoj medijskoj kulturi, darovitom učeniku oslonjenom na savremene medije, potrebne su najmanje dve ključne veštine za izgradnju i očuvanje etičkog odnosa prema korišćenju digitalnih medijskih sadržaja. Radi se o utemeljenom kritičkom mišljenju i o sposobnosti samoizražavanja (samoispoljavanju). Medijska pismenost uspostavlja obe ove ključne veštine kao i etičku podršku. Ona omogućava otkrivanje

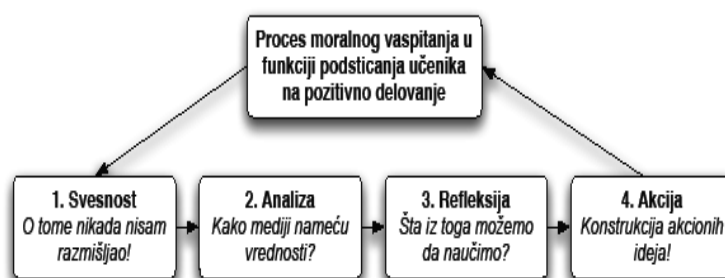
višestrukih nivoa značenja medijskih poruka učesnika u komunikaciji, njihovo međusobno razumevanje, razumevanje konteksta u kojem se komunikacija odvija, razumevanje višeslojnosti uslovljene strukturom i jezikom medija kao i samim medijskim diskursom – a sve to uspostavlja zreliji i etičniji odnos prema medijskom sadržaju i drugim učesnicima u komunikaciji.

Ellen Winner (2005) izraz "darovitost" koristi da opiše decu kroz sledeća tri obeležja: prevremena razvijenost (brže napredovanje od prosečne dece); insistiranje da "sviraju po svom" (viši kvalitet postignuća, drugačiji putevi učenja, samostalnost i samopouzdanje) i žar za svladavanjem (visoka motivisanost, opsesivna interesovanja). Kod darovitih je lako uočljiva intrinzična motivisanost. Za razliku od ekstrinzične motivacije koja nije sama sebi svrha, nego je instrument za postizanje nekih spoljnih ciljeva, intrinzična motivacija je ponašanje zbog sebe samog, zbog vlastitog zadovoljstva. Darovite ne treba nagovarati na vežbanje, jer je njima njihovo područje interesovanja ujedno i razonoda. Tu pronalazimo njihovu prirodnu vezu sa novim medijima, društvenim mrežama, participativnom komunikacijom i svim što prati savremene digitalne medije. Participativna komunikacija koju ostvaruju na društvenim mrežama, za darovitu decu osim zadovoljstva i opsesije, jeste potreba, jer ostvaruju dvosmernost, interaktivnost, učenje nije linearno, imaju novo pedagoško okruženje koje motiviše, koje jeste virtuelno, ali koje ima jasna pravila i zahteve definisane potencijalom moralnih markera (Dej, 2005) koji su, delom, uslov ostanka u tom svetu.

Principi konektivizma počivaju na principima modernog digitalnog okruženja: učećeg i informativnog. Ti principi su veoma bliski principima medijske pedagogije koju zagovara Freire (Freire1998) i koja upućuje na četiri nezaobilazna elementa koja čine Spiralu ovlašćivanja: svesnost, analiza, refleksija, akcija. I principi konektivizma i Spirala ovlašćivanja zasnivaju se na nizu pretpostavki: učenje i znanje počivaju na različitosti mišljenja, učenje je proces povezivanja sa specijalizovanim čvorovima ili izvorima informacija, učenje može da boravi i u aparatima (neljudskim tvorevinama), kapacitet da se zna više važniji je od onoga što se trenutno zna; negovanje i održavanje veza neophodno je da bi se održao kontinuitet učenja; sposobnost da se vide veze između oblasti, ideja i koncepata jeste suštinska veština; tačno i sveže ažurirano (up-to-date) znanje je svrha svih učećih aktivnosti zasnovanih na konektivizmu, donošenje odluka jeste sam proces učenja. Biranje onoga što će da se uči i pridavanje smisla dolazećim

informacijama sagledava se kao menjanje stvarnosti. Ako danas postoji pravi odgovor, on može biti pogrešan sutra zbog promena informacione klime koja je uticala na odluku. Ako je kapacitet da se zna više važniji od onog što se trenutno zna, onda je na darovitima posebna moralna obaveza da novo učeće okruženje, koje doživljavaju kao prirodno i slobodno, uspostave, održe i dalje razvijaju.

Spirala ovlašćivanja se bavi organizacijom učenja u vremenu novih tehnologija i učećeg okruženja kreiranog tim tehnologijama. Ovaj model, koji se može zvati i “Učenje akcije”, u praksi se već dokazao kao odličan način otvaranja spirale propitivanja koja vodi ka jačanju razumevanja, boljeg kritičkog mišljenja, jačanju sposobnosti prosuđivanja na osnovu datih informacija, stvaranju novog znanja usmerenog ka novim korisnicima. Upravo Spirala ovlašćivanja, zasnovana na radu brazilskog edukatora Paula Freirea, daje smernice kako “podeliti” složene teme i koncepte u četiri kratka koraka učenja koji stimulišu različite funkcije mozga i ojačavaju sposobnost razvijanja novih znanja iz ranijih iskustava. Četiri izuzetno važna i zahtevna koraka iz Spirale ovlašćivanja: svesnost, analiza, refleksija, akcija, faktori su koji olakšavaju i doprinose razvoju naprednog učenja darovitih, kroz „značajne posrednike socijalizacije i moralnog razvoja, kao što su npr. mas - mediji” (Đorđević 2002).

Slika 1. Spirala ovlašćivanja etičkog delovanja

U prvom koraku, *svesnost*, svi učenici učestvuju u aktivnostima koje ih vode ka posmatranju (opservacijama) i ličnoj povezanosti sa potencijanim uvidom: “O tome nikada ranije nisam razmišljao.” Daroviti učenik osvešćuje znanje o tome sa koliko se različitih medija i medijskih poruka sreće u svakodnevnom životu, postaje svestan medijskog prisustva i uticaja. Sledeći korak,

analiza, učenicima omogućava da otkriju “kako” je neki problem postao to što jeste, a darovitima da osveste mehanizam kojim se kroz medije nameću određene vrednosti a koje ih dovode u moralni problem. Moć ovog koraka leži u otkrivanju načina na koji konstrukcija bilo kojeg medijskog proizvoda doprinosi značenju i smislu koji iz njega izvlačimo. U sledećem koraku, *refleksija*, polazna osnova je pitanje: “Šta iz ovoga možemo da naučimo da radimo ili kako da mislimo?” Na ovom koraku kod učenika nastaje potreba da se razmotre vrednosti socijalne pravde ili demokratski principi koji su prihvaćeni kao smernice za individualno ili kolektivno donošenje odluka. Daroviti učenici promišljaju i filozofsku ili religioznu tradiciju, pronalaze smernice u etičkim vrednostima. Poslednji, četvrti korak, *akcija*, učenicima pruža mogućnost formulisanja konstruktivnih, akcionih ideja, mogućnost “učenja kroz praksu (learning by doing)”. Za darovite učenike te mogućnosti su, praktično, neograničene, ne iscrpljuju se samo u sticanju novih znanja, nego i u deljenju tih znanja i pridavanju novog smisla i novih vrednosti novim znanjima kroz njihovo smeštanje u drugačiji kontekst. Tako je i „...proces moralog vaspitanja u funkciji podsticanja (darovitog - op.a.) učenika na pozitivno delovanje. Ne mogu se razvijati pozitivne moralne sklonosti, ukoliko se ne obezbede odgovarajući načini ponašanja koji su sa tim povezani” (Đorđević 2002). Između ostalog, reč je i o „aktivnoj ulozi koju deca imaju u sopstvenoj socijalizaciji” (Đorđević 2002).

Očigledno, radi se o se izazovima koje pred korisnike medija i informacija postavlja novi društveni okvir koji se razvija u društvenim mrežama. Društvene mreže postaju faktor koji generiše očuvanje i korišćenje protoka informacija, više nego bilo koji drugi segment na internetu. Društvene mreže postaju baze podataka, koje je potrebno očuvati, ali i povezati sa pravim ljudima u pravom kontekstu, kako bi se ti podaci mogli klasifikovati kao znanje. Biheviorizam, kognitivizam i konstruktivizam i ne pokušavaju da se bave izazovima organizacionog znanja i transfera, naročito ne na ovaj nov i moderan način, koji diktiraju nove tehnologije i virtualne društvene zajednice. Po teoriji konektivizma – uzajamnih veza i odnosa, bez kojih je moderni sajber svet nezamisliv, daroviti učenik postaje subjekt koji deluje na druge ali i prima uticaje drugih. Polazna tačka konektivizma je pojedinac. Lično znanje se sastoji od mreže koja hrani organizacije i institucije, a koje opet hrane mrežu i nastavljaju da obezbeđuju učenje pojedinca. Taj krug razvoja znanja (*pojedinac* ka *mreži* ka *organizaciji*) dozvoljava onima koji

uče da budu uvek u toku sa najnovijim informacijama i dešavanjima u svom polju i to zahvaljujući vezama koje su uspostavili. Sa druge strane, život na društvenoj mreži nije ništa drugo do život u kolektivu, a: „Život u kolektivu utiče na to da daroviti učenici sve više shvataju dinamizam odnosa između ličnih želja, interesovanja i zahteva kolektiva, kao i odgovornost prema kolektivu i njegovim članovima” (Đorđević 2002). Norme zajednice ili kolektiva su norme koje čine „socijalni lepak u zajednici” i izražavaju opšte očekivanje zajednice u sferi morala (Miočinović 2004). Neformalne, institucije, društvene mreže, imaju svoje zakonitosti i pravila funkcionisanja, svoj socijalni, komunikacioni i etički kod.

Etički kontekst učenja darovitih u digitalnom dobu

Konektivizam, kao teorija života, učenja, rada i ponašanja u virtuelnim društvenim zajednicama, podrazumeva međusobno poštovanje i etiku, otvorenost za različitosti, toleranciju drugog i drugačijeg i učtivost prema drugima bez obzira na to da li ih lično poznajemo ili ne. Etičko ponašanje vrlo je usko vezano sa odgovornošću prema drugima, kao i sa ulogama koje imamo u virtuelnim zajednicama u određenim kontekstima. Kontekst digitalnog sveta i sveta društvenih mreža je razudn, neuhvatljiv, često anoniman i stoga je odgovornost korisnika za poštovanje etičkih normi i principa ogromna. Suština etike jeste odgovornost prema drugima sa kojima smo u interakciji posredstvom različitih uloga, koje se transponuju i na mrežu tako da su participanti: igrači, pripadnici online zajednice, blogeri, prijatelji, saradnici na projektu itd. Digitalne tehnologije dramatično su ohrabrile i unapredile procese samoučenja, a teorija konektivizma ove procese pokušava da opiše, osmisli i razume. Učenje posredstvom novih tehnologija sve više zaobilazi institucije formalnog obrazovanja, a usmerava se prema novim institucijama koje funkcionišu u sajber svetu. Internet i društvene mreže promenile su strukturu obrazovanja koja je sve manje hijerarhijska i vertikalna, a sve više postaje otvorena i horizontalna. Internet je takođe omogućio gotovo neograničen protok informacija - od besmislenih do banalnih, od ezoteričnih, naučnih, dubokih, komercijalnih, očigledno lažnih, obmanjujućih, čak potencijalno opasnih i destruktivnih, do ubedljivih i za život važnih. Relativno horizontalno ustrojen pristup internetu, ima i važnu nuspojavu: on je na izvestan način “upeglao” doprinose stvaranju znanja - ono je sve manje posledica rada akreditovanih

elita, a sve više je proizvod saradničkih napora zajednice, naročito darovitih pojedinaca u toj zajednici.

Guilford (2004) utvrđuje: fleksibilnost, fluentnost, originalnost i elaborativnost, kao faktore divergentnog mišljenja kod kreativnih i darovitih pojedinaca.² Upravo su digitalni mediji, odnosno učeće mreže, pravi prostor za ispoljavanje svake od ovih osobina darovite dece. Svojom širinom, sveobuhvatnošću, usmerenošću na novo, drugačije i kreativno, novi mediji darovitoj deci pružaju dovoljno slobode, prostora i resursa da izraze svoj puni potencijal, sve do redefinisavanja "starog znanja" u korist novog tumačenja, razumevanja ili njegove nove upotrebe. Bilo da se radi o spontanoj fleksibilnosti (divergentna produkcija semantičkih klasa) ili o adaptivnoj fleksibilnosti (divergentna produkcija figurativnih transformacija), darovito dete kroz medijske sadržaje koje osmišljava, kreira i realizuje, ispoljava sebe, osvaja novi prostor i nove saveznike za svoje ideje. Sposobnost simultanog sagledavanja čitavog niza mogućnosti kojima ispoljava svoju zamisao i deli je sa drugima, bilo kroz fluentnost reči (divergentna produkcija simboličkih jedinica), asocijativnu fluentnost (divergentna produkcija semantičkih relacija), ekspresivnu fluentnost (divergentna produkcija semantičkih sistema) ili fluentnost ideja (divergentna produkcija semantičkih jedinica) - po pravilu vodi do originalnog rešenja. Da li će ono biti izloženo kroz figurativnu elaboraciju (divergentna produkcija figurativnih implikacija) ili kroz semantičku elaboraciju (divergentna produkcija semantičkih implikacija), zavisi od niza faktora. Naime, pošto darovito dete ostvaruje interakciju sa nizovima najrazličitijih informacija, iza kojih i u kojima su najrazličitiji okviri i stavovi, mišljenja, ideje..., šanse za simultano sagledavanje različitih mogućnosti praktično su neograničene. Stoga smatramo da će elaborativnost ponajviše zavisiti od osetljivosti darovitog deteta za probleme (kognicija semantičkih implikacija), odnosno od sposobnost da se uoče nedostaci ili potrebe za promenama ili poboljšanjima u postojećim medijskim sadržajima ili alatima uz pomoć kojih nastaju. A tada dolazi do redefinicija (kognicija semantičkih transformacija) -

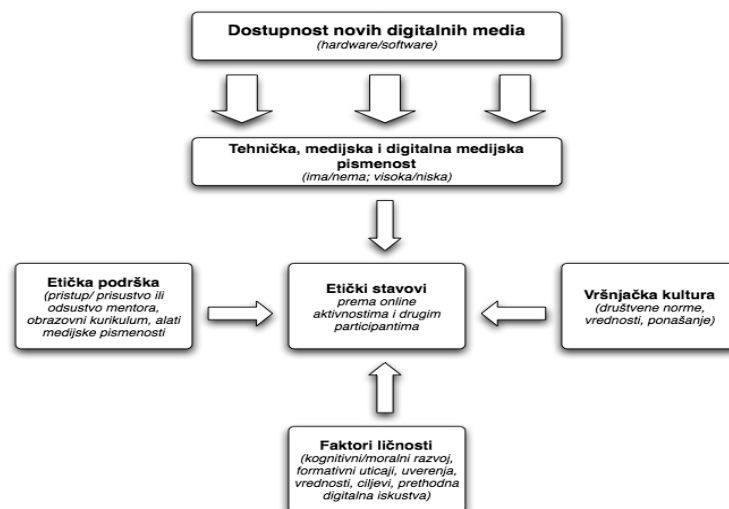
² Fleksibilnost - sposobnost proizvodnje brojnih relevantnih ideja (Torrance, 1979), brzo pronalaženje što više rešenja nekog problema. Fluentnost - sposobnost obrade informacija i objekata na različite načine (Torrance, 1979.), mogućnost simultanog sagledavanja različitih mogućnosti, što više kategorija. Originalnost (divergentna produkcija semantičkih transformacija) - sposobnost proizvodnje retkih ili posve novih ideja (Torrance, 1979), dolaženje do ideja koje se razlikuju od ideja do kojih dolaze ostali. Elaborativnost - sposobnost ukrašavanja ideja detaljima (Goff & Torrance, 2000), što više detalja u odgovorima.

sposobnost napuštanja starih načina tumačenja poznatih predmeta kako bi se koristili u nove svrhe.

U ovom procesu do izražaja dolaze karakteristike unutrašnje obaveznosti morala koje prepoznajemo kod darovite dece, kao što su: bezuslovnost, osećaj za dobro, moralno osećanje, trenutnost, autonomnost, griža savesti kao sankcija. *Bezuslovnost* je karakteristika koja podrazumeva da je moral cilj samom sebi. To znači da daroviti ne uče zbog toga da bi sticali bogatstvo i novac, da bi se isticali materijalnom dobrima nego da zadovolje svoju glad za znanjem. Savremene tehnologije su tu nesebične i omogućavaju bezgranično sticanje znanja kroz učenje na društvenim mrežama i kroz komunikaciju sa drugima. *Dobro* kao vrhovna moralana vrednost, kod darovitih se povezuje sa sadržajem i primenom znanja – učestvovanje u procesu učenja, deljenje i primena znanja, sami po sebi predstavljaju dobro. *Moralno osećanje* - moralna norma se ne uviđa samo razumom nego se i oseća "srcem". Daroviti učenici bi svoje sposobnosti trebalo da shvate ne samo racionalno, kao ličnu utilitarističku prednost u odnosu na druge, nego kao unutrašnji imperativ čiji bi potencijal trebalo i emotivno ispuniti. Digitalno učeće okruženje i novi mediji olakšavaju i ovo postignuće. *Trenutnost* - moral se oseća trenutno, bez vremenskog razmaka. Daroviti u novom učećem okruženju povratnu informaciju o svojim aktivnostima, intervencijama na projektima, zadacima i učećem materijalu, od ostalih učesnika na mreži, praktično dobijaju trenutno. *Autonomnost* - moralnu obavezu i zapovest čovek izdaje samom sebi čak i kada to traži žrtvu. Učenje i rad na sopstvenom usavršavanju na mreži nije iniciran spoljašnjim pritiscima nego unutrašnjom potrebom darovitih učenika. Mreža omogućava autonomnost i samostalnost u radu, pruža neograničene slobode ukrštanja i slaganja informacija, stvaranja novih kreacija, njihove upotrebe na nov način. *Griža savesti kao sankcija* - osećaj griže savesti zbog kršenja moralne norme i opasnosti da je doveden u pitanje kredibilitet i integritet, lični i celokupnog dotadašnjeg rada na mreži.

Sve posledice drugačijeg načina učenja, zbog svojih mogućnosti prilagođavanja, individualizacije, saradnje, nelinearnosti itd., posebno odgovaraju nadarenima, ali zahtevaju i odgovore na pitanja: koje su etičke implikacije novog načina učenja i kako kreirati takve intervencije koje će promovisati etički način mišljenja i učenja uz uvažavanje upotrebe novih tehnologija? Kada se radi o etici i procesu učenja posredstvom digitalnih medija koji biraju darovita deca, smatramo da je u budućnosti važno posebno

promisliti pitanja: identiteta, privatnosti, vlasništva i autorstva, u okruženju u kojem se nova znanja i ideje rađaju kroz saradnju i umrežavanje. Posebnu pažnju traže pitanja kredibiliteta sadržaja na mrežama (izvora, učećeg materijala, sajtova i mreža), kao i svi aspekti koji proističu iz osobnosti i karakteristika lične participacije učesnika na mreži. Otvoreni, samoregulišući učeći sistemi, koje su omogućile digitalne tehnologije, zasnovani na konektivističkoj teoriji, umrežavanju i saradnji, zahtevaju veoma istančane etičke principe participiranja i njihovu veliku odgovornost. Tokom učenja posredstvom digitalnih medija i društvenih učećih mreža, participanti bi trebalo da pokažu odgovornost prema identitetu, privatnosti, vlasništvu i autorstvu, kredibilitetu i ličnoj participaciji. Faktori koji doprinose procesu učenja su: medijska i tehnička pismenost i dostupnost novih tehnologija, moralni i kognitivni faktori usmereni na ličnost (razvojni kapaciteti, uverenja i vrednosti), kolegijalna (vršnjačka) kultura na, i van internet mreže, prisustvo ili odsustvo etičke podrške (bilo da se radi o starijem ili vršnjačkom mentoru, obrazovnom kurikulumu, eksplicitnim ili implicitnim kodeksima ponašanja u digitalnom prostoru). Drugačiji pristup procesu učenja posredstvom digitalnih medija, pa tako i učenju i praktikovanju etičnosti, podržava napredno učenje koje odgovara svima, a posebno darovitim učenicima. Zahvaljujući tehnologiji, tradicionalni, formalni i linearni način učenja preobražen je u novi, informalni i nelinearni. Šematski prikaz, ukazuje na složenost međuodnosa u procesu učenja posredstvom digitalnih medija.

Slika 2. Elementi uticaja na formiranje etičkih stavova u digitalnom okruženju

Umesto pasivnog memorisanja činjenica, sada je učenje aktivno, zasnovano na istraživanju, rešavanju problema, uspostavljanju veza i odnosa među onima koji mogu da pomognu u traženju odgovora i rešenja. Umesto učenja zasnovanog na unapred pripremljenim predavanjima i materijalima (unapred programirano učenje), daroviti učenici sami biraju teme i oblasti koje ih interesuju kao i materijale i izvore koji će im pomoći da prodube znanja i interesovanja, da formiraju novo znanje, da ga smeste u novi okvir i kontekst. Participanti na učećim društvenim mrežama sami uspostavljaju hijerarhiju gradiva i vrednosti i to na nelinearan način. Na delu je (na prvi pogled), haotična dvosmerna i višesmerna komunikacija usmerena na traženje odgovora ili rešavanje problema. Evaluaciju sopstvenog znanja ili neznanja iz određenih oblasti aktivno i kritički obavljaju sami učenici i umreženi participanti na projektu, umesto spoljašnjeg autoriteta (koji može biti i nezainteresovan).

Opisani način učenja najviše odgovara mladim i dinamičnim ljudima, a među njima posebno nadarenima koji poseduju individualnu spremnost da se usavršavaju u različitim oblastima, koji se dobro snalaze u novim situacijama, koji nepredvidivosti prihvataju kao prirodno okruženje i kao izazov, koji poseduju samostalnost u radu, donošenju odluka i ocenjivanju, koji učenje shvataju kao projekat i koji su u stanju da prihvate

odgovornost i za učenje i napredak drugih. Nadareni mladi ljudi vrlo često imaju problem sa tradicionalnim sistemima mišljenja i vrednosti, hijerarhijom i autoritetima, sa nemogućnošću da se na pravi način iskažu u unapred čvrsto postavljenim i obično predvidivim okvirima. Nova digitalna tehnologija, drugačiji i dinamičniji proces učenja, pružaju mogućnost uspostavljanja i izgradnje društvenih veza i odnosa koji pogoduju darovitoj deci, omogućavaju nadarenima da sami pronalaze, komuniciraju i uče zajedno sa sebi sličnim ili potpuno različitim grupama ljudi, omogućavaju im da se slobodno i bez ograničenja samoizražavaju i da gotovo trenutno dobiju podršku ili kritiku. Sve to pomaže im u samopromišljanju i vrednovanju sebe, društva i sveta u kojem žive, uče ili rade, pomaže im da se razvijaju kroz interakcije sa drugima i budu aktivni i korisni članovi zajednice. Potencijal mreže kao učećeg okruženja postaje njihov potencijal, što i jeste smisao učećih mreža.

U isto vreme, novi mediji podrazumevaju odgovornost prema sebi, drugima, materijalu koji se deli ili stvara. Marker moralnih vrлина po Luisu Alvinu Deju (2004): kredibilnost, integritet i civilizovanost, na učećim mrežama imaju pun potencijal i okvir su moralnog korpusa u koji se uklapaju daroviti korisnici. Oni znaju da "biti kredibilan" znači biti osoba kojoj se može verovati, da je to svojstvo koje će im drugi pripisati (javnost, čitaoci, publika...) ukoliko ga osvoje. Kredibilnost je osetljiva u današnjem veoma konkurentnom, materijalističkom i slobodnom okruženju, te njeno sticanje i očuvanje može biti teško. Kartet (1996) integritet definiše kao: razlikovanje dobrog od lošeg, postupanje na osnovu uočene razlike, makar i na ličnu štetu, otvoreno pričanje da postupate na osnovu razlikovanja dobrog i lošeg. Ovo svojstvo je za darovitu decu često pokretač u pravcu redefinicije – tumačenja "starog" u korist "novog". Integritet je i spremnost da se preuzme odgovornost za svoje postupke. Civilizovanost, prema Erazmu Roterdamskom (XVI vek), jeste ono što nam omogućava da živimo zajedno kao društvo. Ona obuhvata skup pravila, često zasnovanih na konvencijama, koja čine oruđa za interakciju sa drugima. Moralnost upravo podrazumeva svest o interesu drugih, što darovita deca pokazuju stvaranjem i deljenjem novog znanja.

Zaključak

Naša sposobnost da učimo ono što će nam biti potrebno sutra, mnogo je važnija nego znanje koje posedujemo danas. Pravi

izazov za svaku teoriju učenja je da aktivira i pokrene sadašnje znanje do tačke njegove primene. Kada znanje koje nemamo, koliko god da nam je potrebno, bude u stanju da se poveže sa izvorima koji mogu da zadovolje naše potrebe, ono će postati naša najvažnija veština. Dok znanje nastavlja da raste i da se razvija, svesnost i veština da pristupimo onome što će nam biti potrebno, postaju važniji od onoga što trenutno posedujemo. Konektivizam predstavlja model učenja koji priznaje tektonske promene u našim društvenima u kojima učenje nije više unutrašnja, individualna aktivnost. Način na koji ljudi rade i funkcionišu menja se kada se koriste novi alati, a oblast obrazovanja još uvek sporo prepoznaje uticaj novih alata za učenje i potrebu darovite dece da promene svoje učeće okruženje usmeravajući ga ka onom što bi tek trebalo da se nauči. Konektivizam obezbeđuje uvid u veštine učenja i zadatke učenja, neophodne naročito darovitim učenicima kako bi mogli da se razmahnu u digitalnom dobu. Četiri koraka iz Spirale ovlašćivanja: svesnost, analiza, refleksija, akcija, faktori su koji olakšavaju i doprinose razvoju naprednog učenja darovitih, kroz posrednike socijalizacije i moralnog razvoja, naročito posmatrano iz ugla sajber sveta na koji su darovita deca u velikoj meri oslonjena. U interakciji darovite dece, unutrašnje obaveznosti morala koja se kod njih prepoznaje i znanja koja posreduju novi mediji, nalazimo čvrstu vezu. Participativna komunikacija koju ostvaruju na društvenim mrežama, za darovitu decu je osim zadovoljstva i opsesije, potreba, jer ostvaruju dvosmernost, interaktivnost, učenje nije linearno, imaju novo pedagoško okruženje koje motiviše, koje jeste virtuelno, ali koje ima jasna pravila i zahteve definisane potencijalom moralnih markera koji su temelj ostanka u tom svetu, a kojem darovita deca daju svoj doprinos.

Literatura:

- Ambrose, D. i Cross, T., 2009, *Morality, Ethics, and Gifted Mind*, Springer, New York
- Barabási, A. L., 2002, *Linked: The New Science of Networks*, Cambridge, MA, Perseus Publishing.
- Brown, J. S., 2002, *Growing Up Digital: How the Web Changes Work, Education, and the Ways People Learn*. United States Distance Learning Association. Retrieved on December 10, 2004, from http://www.usdla.org/html/journal/FEB02_Issue/article01.html
- Buell, C. (undated). *Cognitivism*. Retrieved December 10, 2004 from

- <http://web.cocc.edu/cbuell/theories/cognitivism.htm>.
- Cartet, L. S., 1996, *Integrity*, Harper Perennial, NY
 - Colby, A., Damon, W., 1992, *Some do care: Contemporary lives of moral commitment*. New York: Free Press/Macmillan.
 - Dej, L. A., 2004, *Etika u medijima primeri i kontroverze*, Medija centar, Beograd Plus, Beograd
 - Đorđević, J., 2002, *Moralno vaspitanje - teorija i praksa*, Savez pedagoških društava Vojvodine, Viša pedagoška škola Vršac, Novi Sad
 - Driscoll, M. 2000, *Psychology of Learning for Instruction*. Needham Heights, MA, Allyn & Bacon.
 - Erjavec, K. i Volčič, Z. 2000, *Media Education: A need for Curriculum Development of the Course*“, Media Education, Open Society Institute Slovenia i Informacijsko dokumentacijski centar Saveta Evrope Slovenija, Ljubljana.
 - Freire, P., 1998, *Pedagogy of Freedom Ethics, Democracy, and Civic Courage*, <http://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=XbOv4eTFSdEC&oi=fnd&pg=PR9&dq=Paulo+Freire,+Pedagogy+of+Freedom+Ethics,+Democracy>
 - Goff, K. & Torrance, E. P., 2000, *Brief demonstrator form of the Torrance Tests of Creative Thinking: Training/Teaching manual for adults with norms-technical data*. Bensenville, IL: Scholastic Testing Service, Inc.
 - Gonzalez, C., 2004, *The Role of Blended Learning in the World of Technology*. Retrieved December 10, 2004 from <http://www.unt.edu/benchmarks/archives/2004/september04/eis.htm>.
 - Gredler, M. E., 2005, *Learning and Instruction: Theory into Practice – 5th Edition*, Upper Saddle River, NJ, Pearson Education.
 - Greene, J., 2001, *From neutral "is" to moral "ought": What are the moral Implications of neuroscientific moral psychology? Nature Review Neuroscience*, 4, 847-850.
 - Guilford, J.P., 2004, *The nature of human intelligence*. New York: McGraw-Hill
 - Hauscer, M., 2006, *Moral minds: How nature designed our universal sense of right and wrong*. New York: Ecco.
 - Ito, M., Horst, H., Bittanti, M., Boyd, D., Herr-Stephenson, B., Lange, P., Pascoe, C.J., & Robinson, L. 2008, *Living and learning with new media: Summary of findings from the digital youth project*. Retrieved from the The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation website: http://www.macfound.org/atf/cf/%7BB0386CE3-8B29-4162-8098-E466FB856794%7D/DML_ETHNOG_WHITEPAPER.PDF
 - Kleiner, A. 2002, *Karen Stephenson's Quantum Theory of Trust*. Retrieved December 10, 2004 from <http://www.netform.com/html/s+b%20article.pdf>.
 - Kohlberg, L., 1981, *The philosophy of moral development*. Cambridge, MA: Harper & Row. Haidt, J., (2001), *The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgments*.

- Psychological Review*, 108, 814-834.
- Miočinović Ljiljana, 2004, *Moralni razvoj i moralno vaspitanje*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, str.47
 - Oliner, S. , Oliner, P., 1988, *The altruistic personality: Restructures of Jews in Nazi Europe*. New York: Free Press
 - Science Week, 2004, Mathematics: Catastrophe Theory, Strange Attractors, Chaos. Retrieved December 10, 2004 from <http://scienceweek.com/2003/sc031226-2.htm>.
 - Stephenson, K., 2009, Internal Communication, no. 36, *What Knowledge Tears Apart, Networks Make Whole*. Retrieved December 10, 2004 from <http://www.netform.com/html/icf.pdf>.
 - Torrance, E.P.,1979, *The research for satori and creativity*, Buffalo, NY: Bearly Limited
 - Wiley, D. A and Edwards, E. K. 2002, *Online self-organizing social systems: The decentralized future of online learning*. Retrieved December 10, 2004 from <http://wiley.ed.usu.edu/docs/ososs.pdf>.
 - Winner, E., 2005, *Darovita djeca*, Lekenik, Ostvarenje d.o.o., Zagreb

**Msc. Ljiljana Lj. Bulatovic, Phd. Goran Bulatovic,
Phd. Olja Arsenijevic**

THE ETHICAL IMPLICATIONS OF ADVANCED LEARNING THROUGH DIGITAL MEDIA

Abstract: The processes of globalization and media competition are going simultaneously, the need for information is growing. Gifted user of media messages actively participates in the process, creates media content, analyzes them, interprets and evaluates it. He doesn't accept to be a passive observer, and he creates new connections and relationships, giving new value and meaning to old media content, acquiring and sharing knowledge. New technologies, two-way mode of communication and access to different learning materials, focusing on personal interests and preferences, make it a natural learning environment of gifted. For a gifted user of media content, the convergence of the television technology primarily, then communications and Internet, created a new space for expression in which the active and creative participation is granted. Based on previous researches of talent and intelligence, it seems that the new, digital media are much more natural environment for teaching gifted and those with significant ethical consciousness. In the process of learning and forming of ethical norms, gifted children abandon and almost oppose the traditional media, in which, in one-way communication, a whole generation of young people was treated as a silent army of consumers. In the environment of digital, interactive media, they are growing up into the gifted activists, creative artists and developers of learning and other social networks. First, thanks to the media, technologies that accompany them, and the gifted who found their chance for communicating, learning and sharing knowledge in this new environment. Second, thanks to the fact that the markers of moral virtue: credibility, integrity and civility - get their full capacity in symbiosis that occurs between new media and gifted person. In the new virtual communities, their talented participants build new social and ethical values. In this process, we come to the inner moral obligations of gifted children, such as: unconditionalness, sense of right, moral

feeling, immediacy, autonomy, pangs of conscience as a sanction. The gifted are not learning because it would acquire wealth and money, but to satisfy their hunger for knowledge. For the gifted, the goodness, as the supreme moral value, is associated with the content and application of knowledge - participation in the process of learning, sharing and application of knowledge is good by itself. Modern media technologies are there unselfish, and allow limitless knowledge through learning and sharing knowledge in learning networks. Connectivism, as a theory of life, learning, work and behavior of the gifted in virtual learning communities, involves mutual respect and ethics, openness to diversity, and tolerance of different and others.

Keywords: talent, morality, learning networks, connectivism, digital media.

